

Challenges Affecting the Emergence of New Maritime Powers

Hossein Khanzadi

Assistant Professor of Military Strategic Management, Faculty of Defense, Supreme National Defense University, Tehran, Iran

Ali Sadeghi Nasab

Assistant Professor of Strategic Defense Sciences, Faculty of Defense, Supreme National Defense University, Tehran, Iran

Seyed Hossein Sharifi Nasab

Ph.D. Student in Strategic Defense Sciences, Faculty of Defense, Supreme National Defense University, Tehran, Iran (Corresponding Author)

Email: sayyedhosseinsharifinasab@gmail.com

Abstract

Throughout history, controlling waterways, seas, and oceans through the acquisition of territories overlooking aquatic regions has been regarded as a symbol of power and an indicator of territorial influence among rulers and policymakers worldwide. Today, the significance of seas as the main arteries for global trade, economic activity, and especially energy transportation has further amplified this importance. However, maritime challenges remain among the most significant obstacles to the expansion of naval powers across the oceans. The primary objective of this study is to identify the challenges affecting emerging maritime powers. This research is categorized as an applied developmental study and employs a descriptive-analytical methodology. The statistical population includes 56 participants and was studied comprehensively. Data on maritime threats and vulnerabilities were collected through document reviews, historical records, and expert interviews, and validated at a 95% confidence level using the t-test. The identified challenges were further confirmed through the Delphi technique. The findings indicate that the most critical challenges for emerging naval powers include increased costs associated with naval combat capabilities, particularly logistical expenses; heightened risks in addressing military threats at sea; limitations in operational mobility and capability; dependence on foreign bases for logistical support; crew fatigue during prolonged maritime operations; and the destruction of marine ecosystems in seas and oceans.

Keywords: Maritime Challenges, Naval Power, Maritime Threats, Maritime Vulnerabilities

چالش‌های مؤثر بر شکل‌گیری قدرت‌های دریایی نوظهور

حسین خانزادی

استادیار مدیریت راهبردی نظامی، عضو هیئت‌علمی دانشکده دفاع، دانشگاه عالی دفاع ملی، تهران، ایران

علی فاطمی نسب

استادیار علوم دفاعی راهبردی، دانشکده دفاع، دانشگاه عالی دفاع ملی، تهران، ایران

سیدحسین شریفی نسب

دانشجوی دکتری علوم دفاعی راهبردی، دانشکده دفاع، دانشگاه عالی دفاع ملی، تهران، ایران (نویسنده مسئول)

Email: sayyedhosseinsharifinasab@gmail.com

چکیده

همواره در طول تاریخ، حاکمیت بر آبراه‌ها، دریاها و اقیانوس‌ها از طریق در اختیار گرفتن سرزمین‌های مشرف به مناطق آبی، به‌عنوان نشان و علامت قدرتمندی و گسترده‌ی سطح قلمرو در میان حاکمان کشورها و سیاست‌مداران جهان بوده است. امروزه اصلی‌ترین شریان تجاری و اقتصادی و به‌ویژه انتقال انرژی جهان (دریاها) این اهمیت را دوچندان کرده است. لی چالش‌های دریاپایه از مهم‌ترین مانع در استیلای کشورهای دریایی بر دریاها و اقیانوس‌ها است. هدف اصلی این مقاله تعیین چالش‌های مؤثر بر قدرت‌های دریایی نوظهور است. این تحقیق از منظر هدف یک تحقیق کاربردی توسعه‌ای است و از روش توصیفی - تحلیلی استفاده شده است. جامعه آماری این تحقیق به تعداد ۵۶ نفر و به‌صورت تمام‌شمار است. داده‌های (تهدیدات و آسیب‌پذیری‌های دریایی) به‌دست‌آمده از مطالعه اسناد و مدارک، پیشنهادها و متن مصاحبه با صاحب‌نظران، با استفاده از سطح معناداری ۹۵ درصد و با استفاده از ضریب تی مورد تأیید قرار گرفته‌اند. خود چالش‌ها از طریق تکنیک دلفی مورد تأیید واقع شدند. نتایج تحقیق نشان می‌دهد مهم‌ترین چالش‌های مؤثر بر قدرت‌های دریایی در حال شکل‌گیری عبارتند از: افزایش هزینه توان رزم دریایی خصوصاً هزینه‌های لجستیکی، افزایش ریسک مبارزه با تهدیدات نظامی دریاپایه، محدودیت در تحرک و توان عملیاتی، وابستگی پشتیبانی به پایگاه‌های خارجی، خستگی خدمه در عملیات طولانی دریایی در صورت اجبار به انجام آن، تخریب اکوسیستم دریاها و اقیانوس‌ها

کلیدواژه‌ها: چالش‌های دریایی، قدرت دریایی، تهدیدات دریایی، آسیب‌پذیری‌های دریایی

مقدمه

در دنیای امروز، دریاها و اقیانوس‌ها نقشی کلیدی در توسعه اقتصادی، امنیت ملی و قدرت ژئوپلیتیک کشورها ایفا می‌کنند. با افزایش وابستگی جهانی به تجارت دریایی و رقابت بر سر منابع دریایی، امنیت دریاها به یکی از اولویت‌های اصلی کشورها تبدیل شده است. در این راستا، مقام معظم فرماندهی کل قوا، حضرت آیت‌الله خامنه‌ای^(مدظله‌العالی)، در تاریخ ۱۳۸۶/۱۲/۱۹ فرمودند: «امروز دشمن ما فلان کشور همسایه نیست. دشمنی که ما احتمال حمله و تهدید او را می‌دهیم، کسی است که در اقیانوس‌ها گسترش یافته است. خلیج فارس جنگ کردن داخل خانه است، درحالی‌که در دریای عمان جنگ کردن در عرصه وسیع بیرون خانه است. کار خیلی مهم است. با توجه به این اهمیت بایستی نیروی دریایی تحرک خودش را تطبیق بدهد.» این فرمایشات گویای آن است که تهدیدات دریایی به سرعت در حال تغییر و پیچیده‌تر شدن است و نیروی دریایی کشورها باید خود را با این تحولات هماهنگ سازد. دریاها همواره بستری برای تنش‌ها و تضادهای ژئوپلیتیک و اقتصادی بوده‌اند، به‌ویژه در مناطقی چون اقیانوس هند و اقیانوس آرام که به دلیل اهمیت استراتژیک خود، شاهد رقابت‌های زیادی میان قدرت‌های دریایی بزرگ و نوظهور هستند. قدرت‌های نوظهور دریایی، به‌ویژه کشورهایی که در حال توسعه نیروی دریایی خود هستند، با تهدیدات جدیدی روبه‌رو شده‌اند که می‌تواند موانع جدی برای تحقق اهداف راهبردی‌شان ایجاد کند. این تهدیدها شامل تهدیدات غیرمتعارف دریایی مانند تروریسم دریایی، حملات سایبری، و همچنین تهدیدات سنتی از سوی قدرت‌های بزرگ‌تر است. قدرت‌های نوظهور دریایی مانند چین، هند، ایران، و برخی از کشورهای جنوب شرق آسیا، با تلاش برای افزایش نفوذ خود در دریاها و اقیانوس‌ها، به‌ویژه در منطقه اقیانوس هند و اقیانوس آرام، در حال شکل‌گیری چالش‌های جدیدی هستند. این کشورها با توجه به اهمیت راهبردی دریاها و منابع آن، هم‌زمان با توسعه فناوری‌های جدید دریایی و افزایش وابستگی به خطوط کشتیرانی، در تلاش هستند تا قدرت دریایی خود را ارتقا دهند و امنیت دریاها را برای خود تأمین کنند.

با این حال، تهدیدات دریایی به‌طور فزاینده‌ای پیچیده و متنوع شده‌اند. این تهدیدات، زمانی که بر آسیب‌پذیری‌های موجود افزوده شوند، می‌توانند مشکلات و چالش‌های بزرگی برای قدرت‌های نوظهور و در حال شکل‌گیری ایجاد کنند. برای مثال، تنش‌های زیست‌محیطی، تغییرات اقلیمی، و تضادهای منافع در زمینه‌های اقتصادی و سیاسی از جمله مسائلی هستند که قدرت‌های نوظهور دریایی باید با آن‌ها دست‌وپنجه نرم کنند.

بنابراین، مسئله اصلی این تحقیق، شناسایی و تحلیل چالش‌های ناشی از تأثیرگذاری تهدیدات جدید بر روی آسیب‌پذیری‌های دریایی برای قدرت‌های نوظهور است. این چالش‌ها نه تنها به تهدیدات امنیتی مرتبط با دریاها مربوط می‌شود، بلکه ابعاد اقتصادی، سیاسی و محیط‌زیستی آن‌ها نیز باید مورد توجه قرار گیرد.

۱. پیشینه پژوهش

رضا الهویردی‌زاده در فصلنامه ژئوپلیتیک در شماره ۳ پاییز سال ۱۴۰۲ مقاله‌ای دارد با عنوان بررسی و ارزیابی نظریه‌های قدرت دریایی و ارائه‌ی مدل نظری، او نتیجه گرفته است که در دو دهه اول قرن بیست و یکم، شاهد تغییرات و تحولات عظیمی در راهبرد دریایی کشورها، محیط ژئوپلیتیکی دریاها و نظام بین‌المللی هستیم. قدرت دریایی کشورها باید با این تحولات هماهنگ باشد. امروزه دیدگاه صرف نظامی از قدرت دریایی، با اهداف چندگانه و راهبرد دریایی و ملی کشورها هم‌خوانی ندارد. بررسی پیشینه نظریه‌های قدرت دریایی بیانگر آن است که این نظریه‌ها در قالب تشریح ماهیت قدرت دریایی، عوامل و عناصر آن و یا ارائه مدل بوده است. این تحقیق با بهره‌گیری از روش توصیفی-تحلیلی، نظریه‌های قدرت دریایی را از لحاظ ساختار و محتوا، ارزیابی و عوامل و عناصر قدرت دریایی را در قالب مدل نظری پیشنهاد کرده است. یافته‌های تحقیق و مدل نظری حاصل از آن، نشان می‌دهد که قدرت دریایی از ۷ عامل یا مؤلفه جغرافیایی و سرزمینی، ژئوپلیتیکی، انسانی و اجتماعی، اقتصادی و صنعتی، نظامی، سیاسی و نهادی (داخلی و بین‌المللی) و فناوریانه و فناوری اطلاعات، شکل یافته است. هریک از این عوامل به تعدادی نماگر یا عناصر تقسیم می‌گردد. عوامل هفت‌گانه

قدرت دریایی با یکدیگر تعامل دارند و تفکیک آنان از یکدیگر سخت است؛ به عبارت دیگر قدرت دریایی محصول ترکیبی از اجزای به هم پیوسته و خروجی عوامل ۷ گانه است. از نظر او این عوامل عبارتند از عوامل سرزمینی و جغرافیایی، عوامل ژئوپلیتیکی، عوامل فناوری، عوامل انسانی و اجتماعی، عوامل نظامی، عوامل اقتصادی و عوامل سیاسی.

تحقیقی در خصوص تغییرات اقلیمی در سال ۲۰۲۱، در دانشگاه کمبریج انجام شده که نتایج آن حاکی از آن است که قدرت‌های دریایی در مواجهه با تهدیدات دریایی با چالش‌های متعددی روبه‌رو هستند. این چالش‌ها شامل تهدیدات سنتی، غیرسنتی و محیطی می‌شود. برای مقابله با این تهدیدات، تقویت ناوگان نظامی، همکاری‌های بین‌المللی دریاپایه، اتخاذ سیاست‌های پایدار حاکمیتی، توسعه فرهنگ اقتصاد دریایی و آموزش نیروهای دریایی ضروری است.

سیاری، حبیب‌اله و همکاران (۱۳۹۱) در مقاله‌ای با عنوان بهره‌گیری از ظرفیت‌های سواحل مکران در راستای بسیج دریایی تلاش کرده‌اند تا ضمن برجسته ساختن نقش، جایگاه و کارکردهای سواحل مکران در بسیج دریایی برای دفاع از کیان ج.ا. ایران، جایگاه ویژه آن را در دفاع دریایی ناهمگون برجسته ساخته و کارکردهای آن را در این حوزه بیان نمایند تا از این طریق بتوان آب‌های ساحلی، منطقه نظارت، منطقه ویژه اقتصادی، فلات قاره و مناطق دریایی موردعلاقه را برای سلطه‌طلبان ناامن نموده و با به‌کارگیری بسیج دریایی و ناوگان غیرنظامی در کنار ناوگان نظامی، بر قدرت بازدارندگی نظام ج.ا. ایران افزود.

ژائو (۲۰۱۹) در مقاله‌ای با عنوان امنیت دریایی در منطقه هند و اقیانوس آرام تهدیدات نوظهور و پاسخ‌های راهبردی به نتایج زیر دست‌یافته است: این مقاله به بررسی گسترش قدرت دریایی چین در منطقه اقیانوس آرام و هند پرداخته است. نویسنده به چالش‌های ناشی از رقابت‌های قدرت‌های بزرگ و نوظهور دریایی برای کنترل مسیرهای تجاری و منابع دریایی در این منطقه اشاره می‌کند. نتایج تحقیق نشان می‌دهند که چین به‌طور فزاینده‌ای در تلاش است تا بر نقش خود در امنیت دریایی منطقه تسلط یابد، و این تهدیدات امنیتی برای کشورهای نوظهور در حال رشد ایجاد می‌کند.

۲. مفهوم‌شناسی

جنگ دریایی: طرح‌ریزی و هدایت جنگ در دریا و به عبارتی طرح‌های دریایی به‌منظور دستیابی به پیروزی در دریا که شامل طرح‌ریزی و نحوه مبارزه، حرکت و نقل و انتقال نیروی دریایی که یک فرمانده را در بهره‌مندی از اصول جنگ موفق نموده و دشمن را فریب می‌دهد (Bueger, 2015).

تهدیدات دریایی: «تهدیدات دریایی»^۱ به مجموعه‌ای از خطرات و چالش‌هایی اطلاق می‌شود که امنیت و ثبات دریاها و مناطق ساحلی را تهدید می‌کند (IPCC, 2021). به عبارت دیگر، تهدیدات دریایی عبارت است از ویژگی‌ها، ملاحظات و واقعیت‌های بالقوه در محیط خارج از آب‌های داخلی یک کشور که ماهیتاً می‌تواند موجب کندی یا ممانعت از دستیابی به منافع و اهداف دریایی و به تبع آن منافع ملی یک کشور شود (بیک، ۱۳۹۵: ۷۹).

آسیب‌پذیری دریایی: معمولاً آسیب‌پذیری از تجمع ضعف‌های هم‌جنس بر روی دارایی‌ها به وجود می‌آید. آسیب‌پذیری دریایی عبارت است از ویژگی‌ها، ملاحظات و واقعیت‌های بالفعل از محیط ساحل تا آب‌های سرزمینی یک کشور که ماهیتاً می‌تواند موجب کندی یا ممانعت از دستیابی به منافع و اهداف دریایی و به تبع آن منافع ملی یک کشور شود.

چالش: در این تحقیق منظور از چالش‌ها، ترکیب تهدیدات با آسیب‌پذیری‌های دریایی است که از فرمول بیک بهره گرفته شده است (بیک‌بیلندی، ۱۳۹۸: ۷۵).

چالش‌ها = تهدیدات * آسیب‌پذیری‌ها^۲

قدرت‌های دریایی نوظهور: قدرت‌های دریایی نوظهور به کشورهایی اطلاق می‌شود که در حال تقویت و توسعه توانمندی‌های نیروی دریایی خود هستند و هدف آن‌ها، ایفای نقشی کلیدی در زمینه امنیت و ژئوپلیتیک دریایی است. این کشورها معمولاً با سرمایه‌گذاری‌های

1. Maritime Threats

2. Ch = Threat * vulnerability

بیشتر در حوزه‌های دریایی و استفاده از فناوری‌های نوین درصدد گسترش نفوذ خود در دریاها و اقیانوس‌ها هستند (ژائو، ۲۰۱۹: ۱۲).

قدرت دریایی: قدرت دریایی عبارت است از مجموعه توانایی‌های یک ملت در استحصال منافع خویش از دریاها و اقیانوس‌ها، به‌کارگیری مناطق دریایی برای فعالیت‌های سیاسی، اقتصادی و نظامی در زمان صلح یا جنگ به‌منظور نیل به مقاصد و اهداف ملی. به‌عبارتی، قدرت دریایی همواره معنایی بیش از نیروی دریایی داشته و دربرگیرنده مجموعه‌هایی از نیروهای سیاسی، اقتصادی، نظامی، فرهنگی و اجتماعی یک ملت است و تلفیقی از ناوگان جنگی و تجاری که قادر به عبور از اقیانوس‌ها بوده و از خدمات و پشتیبانی‌های لازم در پایگاه‌ها و بنادر گوناگون واقع در سواحل اقیانوس‌ها و دریاهاى جهان بهره‌مند گردند، است. مؤلفه‌های قدرت دریایی عبارتند از: ناوگان نظامی، ناوگان تجاری، صنایع، زیرساخت‌ها و علوم دریایی (سند راهبردی نداجا-۱۳۸۸)

از دید ریچموند (۱۹۴۷)، قدرت دریایی نوعی قدرت ملی است که صاحب آن را قادر می‌سازد تا ارتش و تجارت خود را از دریاها و اقیانوس‌ها به کشورهای متحد و یا سرزمین‌هایی که در زمان جنگ به آن نیاز دارد، بفرستد و درعین حال، مانع از انجام این کار توسط دشمن گردد» (به نقل از بیک‌بیلندی، ۱۳۹۵: ۸۴). به نظر ریچموند وظیفه دولتمردان، حفظ قدرت دریایی در زمان صلح و استفاده از آن در زمان جنگ به‌عنوان سلاح ملی است. حفظ قدرت دریایی در زمان صلح شامل: تعیین نقش نیروی دریایی در سیاست دفاع ملی، تصمیم‌گیری در مورد استانداردهای نیروی نظامی دریایی در مقایسه با سایر نیروها، تأمین و نگهداری ابزارهای جنگی و پایگاه‌های لازم برای استفاده از آنان، کشتیرانی و دریانوردانی که ارتش (نیروی نظامی) و تجارت را حمل می‌کنند.

تیل در تعریف مفهوم قدرت دریایی بر این دیدگاه است که مفهوم «قدرت» هم به‌عنوان ورودی بر ویژگی‌هایی که یک کشور و مردم را قدرتمند می‌کند، تأکید دارد (همانند داشتن قدرت نظامی و اقتصادی) و همچنین به‌عنوان خروجی، تأثیری که بر رفتار و کنش‌های کشورهای دیگر و سایر بازیگران می‌گذارد، تعریف می‌گردد (Till, 2009:68).

خروجی قدرت دریایی، صرفاً قدرت مستقر در دریا و یا استفاده از دریا نیست، بلکه توانایی تأثیرگذاری بر رفتار دیگران و بازیگران عرصه دریایی، خشکی و هوایی است. در دکترین دریایی بریتانیا، قدرت دریایی «توانایی اجرای قدرت در دریا و از دریا برای تأثیرگذاری بر رفتار مردم یا روند حوادث» تعریف شده است (Ministry of Defense, 2017a). مفهوم دریایی یک مفهوم گسترده است که بر اساس وابستگی دریایی یک کشور به آب‌های آزاد بنا شده است. قدرت دریایی شامل تعدادی از عناصر اقتصادی، سیاسی، نظامی و نفوذ است که از طریق توانایی یک کشور برای استفاده از دریا تحقق یافته است (British Ministry of Defense, 2017b:3). بنابراین منظور از قدرت دریایی، سطحی از توانایی و قابلیت کشورها در محیط‌های دریایی و اقیانوسی به‌منظور تأمین منافع ملی و اعمال اراده خود بر دیگران و تغییر رفتار سایر بازیگران سیاسی، منطبق با اهداف و راهبرد ملی و نظامی کشور صاحب قدرت دریایی است. در قرن جدید، کشورها حتی قدرتمندترین کشور دریایی، نمی‌توانند صرفاً با رویکرد ملی بر محیط دریاها حکمرانی کنند. دلایلی که این رویکرد فراملی را الزامی و یا توجیه می‌کند، زیاد است. گسترش تهدیدات جدید و معضلات زیست‌محیطی در محیط دریاها، نیاز کشورها به فعالیت‌های اقتصادی و ارتباطات امن از طریق دریاها، تغییر محیط دریا از فضای ناآرام و خشن (به تعبیر گذشتگان) به محیطی با کارکردهای متنوع، تسلط کشورها بر محیط دریاها (قلمروسازی دریایی) بر اساس قوانین بین‌المللی، گسترش دزدی دریایی و انواع گروه‌های جنایتکار بین‌المللی، کاربری تسلیحات جدید دریایی توسط انواع بازیگران، تعدد بازیگران دولتی و غیردولتی در فضای آبی، تکرر منابع قدرت دریایی و به‌طور کلی تغییر محیط ژئوپلیتیکی دریاها، دلایلی هستند که کشورها را مجاب کرده است؛ نگاه فراملی به حوزه دریاها و قدرت دریایی داشته باشند (Allahverdizadeh, and Karimi, 2023: 406-407).

وگنر (۱۹۸۹) در کتاب راهبرد دریایی جنگ جهانی بیان می‌کند که قدرت دریایی حاصل:

۱. موقعیت (پایگاه‌ها و موقعیت جغرافیایی و راهبردی)؛
۲. ناوگان (عامل تاکتیکی) و

۳. تمایل راهبردی^۱ (اندیشه دریایی) یک جامعه به دریا است ی استدلال می‌کرد که داشتن ناوگان دریایی، اگر همراه با موقعیت راهبردی مناسب ناوگان برای تأثیرگذاری بر تجارت دشمن نباشد، مفهومی ندارد. او برای قدرت دریایی یک فرمول ارائه داده است (به نقل از بیک‌بیلندی، ۱۳۹۵: ۸۵).

در فرمول وگنر، قدرت دریایی کشورها، برآیند هم‌افزایی ناوگان دریایی، پایگاه‌ها و اندیشه دریایی است.

قدرت دریایی = (ناوگان دریایی) * (موقعیت جغرافیایی و راهبردی پایگاه‌ها) * (اندیشه دریایی) (همان)

وگنر از فرمول ضرب استفاده کرده است، زیرا او معتقد است اگر هریک از سه متغیر اشاره‌شده نزدیک به صفر باشد، حاصل نیز به صفر نزدیک می‌شود.

موریس (۱۹۸۷) در کتاب خود با عنوان گسترش نیروی دریایی کشورهای جهان سوم رابطه بین وضعیت نیروی دریایی و پایگاه قدرت ملی را تجزیه و تحلیل کرده است. موریس از میان سی و هشت شاخص قدرت ملی، از هشت شاخص یاد می‌کند که به شدت با رتبه «نیروی دریایی»^۲ کشورهای جهان سوم مرتبط است. این هشت عنصر عبارتند از: حجم جمعیت، مساحت سرزمین، تولید نفت ساحلی، حجم تولید ناخالص ملی، حجم نیروهای مسلح، صنعت تسلیحات داخلی، تولید تسلیحات مجاز و سطح فناوری دریایی. از دید موریس، ده شاخص دیگر وجود دارد که قابل توجه هستند، اگرچه کمتر قوی هستند. این شاخص‌ها عبارتند از: مساحت منطقه ۲۰۰ مایلی دریا، حجم ماهیگیری، هزینه‌های دفاعی به‌عنوان بخشی از هزینه‌های دولت، نسبت بین نیروهای مسلح و جمعیت، حجم تجارت اسلحه و چند مورد از شاخص‌های تسلیحات دریایی جهان سوم (همانند: داشتن زیردریایی دیزلی یا الکتریکی) (Morris, 1997: 85-87).

1. Strategic will
2. Naval Ranking

قدرت دریایی در شرایط کنونی: امروزه قدرت دریایی جنبه‌های مختلفی دارد و قدرت نظامی دریایی در ذیل قدرت دریایی قرار می‌گیرد. نگرش دریایی سنتی، عمدتاً بر جنبه‌های فنی، تاکتیکی، عملیاتی و راهبردی جنگ دریایی تمرکز داشت و در این رویکرد، قدرت دریایی بیشتر شامل بُعد نظامی دریا بود (Booth, 2024: 76). در زمان حاضر، قدرت دریایی از مفهوم صرف نظامی که مربوط به دوره پیش از جنگ سرد و جنگ‌های جهانی اول و دوم و حتی اوایل سال ۲۰۰۰ بود، رهایی یافته است (Ibid: 79). قدرت دریایی مفهومی فراگیر است که تمامی جنبه‌های استفاده از دریا، قدرت سخت و نرم دریایی و قدرت هوشمند دریایی را دربر می‌گیرد. قدرت دریایی شامل ابعاد نظامی، اقتصادی، دفاعی - امنیتی، سیاسی و فناوری است. درعین حال، احصاء قدرت دریایی به‌منزله ورود کشور به رهبری در عرصه منطقه‌ای و جهانی است. در سلسله‌مراتب قدرت منطقه‌ای و جهانی، قدرت دریایی ماهیتی ژئوپلیتیکی و ژئواستراتژیکی دارد. به عبارت دیگر، قدرت دریایی ابزاری برای رسیدن کشورها به اهداف و منافع ملی است. کشورهای دریاپایه نمی‌توانند از لحاظ نظامی رشد یابند؛ مگر اینکه توجه به قدرت دریایی در اولویت راهبرد ملی و نظامی آن‌ها باشد (الهی‌وردی‌زاده، ۱۴۰۲).

درعین حال احصاء قدرت اقتصادی برای کشورها و حفظ آن، نیاز به قدرت دریایی را الزامی می‌کند تا از منافع کشورها در محیط دریایی حمایت نماید. در واقع، زنجیره اقتصادی کشورهای ساحلی می‌تواند از تولید و مبادله تا مصرف بر محیط‌های دریایی وابسته باشد. محیط ساحلی، بنادر، گمرک و نقاط کنترل دریایی، مسیرها و شبکه‌های حمل‌ونقل دریایی، کشتی‌ها و ابزارهای حمل‌ونقل دریایی و نیروی انسانی ماهر (برای استفاده در زمان جنگ و صلح)، جملگی حلقه‌های زنجیر اقتصاد دریایی کشورها هستند (Booth, 2024). این اقتصاد دریایی برای رشد و شکوفایی و حفظ امنیت خود، نیاز به قدرت دریایی دارد. با عنایت به اینکه بیش از ۹۰ درصد تعاملات و حجم اقتصادی کشورها از طریق محیط دریایی انجام می‌گیرد، قدرت دریایی نقش اساسی در این تعاملات اقتصادی ایفا می‌نماید. قدرت دریایی کشورها همانند قدرت ملی، ماهیتی نسبی دارد و به‌طور مطلق نمی‌توان کشورها را با یکدیگر مقایسه کرد. برخی کشورها همانند چین ممکن است در عرصه تجارت و حمل‌ونقل دریایی،

بنادر دریایی، کانتینرها و ناوگان تجاری از قدرت بالایی برخوردار باشد، در مقابل کشور دیگری همانند ایالات متحده در حوزه ناوگان نظامی ابزارهای نظامی دریایی (سطحی، زیرسطحی و فضای بالای دریا) ایجاد ائتلاف‌های دریایی با شرکای بین‌المللی پایداری دریایی و عملیات و رزمایش دریایی، قدرت بالایی داشته باشد. حتی حضور قدرت دریایی در عرصه مکانی نیز نسبی است؛ با توجه به تغییر در راهکنش‌ها و راهبردهای نظامی و غیرنظامی دریایی و پیشرفت فناوری در سده بیستم، کشورها و سایر بازیگران دریایی (دولتی و غیردولتی)، در سطح، زیر سطح دریا و فضای بالای دریا، با انواع تسلیحات نظامی حضور دارند و همانند گذشته امکان فرماندهی مطلق دریایی وجود ندارد.^۱ همچنین در قرن بیست و یکم، نیروی دریایی از فناوری‌های مرتبط با انقلاب در «امور نظامی»^۲، استقبال کرده و از آن‌ها بهره‌مند شده‌اند. پیشرفت‌های سریع در فناوری نظامی، تأثیر قابل توجهی بر نیروی دریایی و توانمندی‌های دریایی کشورها گذاشته است (Allahverdizadeh & et al, 2017: 30). نیروی دریایی ابزار اجرایی قدرت دریایی کشورها است. در سده گذشته کاربرد نیروی دریایی بیشتر در جنبه‌های نظامی و حمایت از ناوگان تجاری بود. تحولات اخیر در ژئوپلیتیک دریاها، کشورها را مجاب کرده است که از نیروی دریایی با اهداف متفاوت نظامی، حفاظتی، سیاسی، اقتصادی و دیپلماتیک استفاده نمایند. در سده اخیر نیروی دریایی علاوه بر نقش نظامی می‌تواند در زمان صلح طیفی از نقش‌های پلیسی و دیپلماتیک از جمله برقراری نظم در دریا، حفظ امنیت دریایی، دیپلماسی نیروی دریایی، حفظ منابع دریایی، اطمینان از ترانزیت و عبور ایمن کالاهای مردم در دریا، محافظت از مرزها و قلمروهای دریایی، حمایت از حاکمیت دریایی، نجات افراد در معرض خطر و جلوگیری از سوءاستفاده از اقیانوس‌ها را انجام دهد. قبل از جنگ سرد به دلیل تسلط رویکرد نظامی بر محیط دریا، ناوگان نظامی عمده‌تاً در مقیاس بزرگ و از نوع ناوگان آب‌های آزاد بودند (Ibid)؛ تمایل کشورها در دهه‌های اخیر به داشتن

۱. فناوری نظامی دریایی بین بازیگران دریایی (دولتی و غیردولتی) (رویه عمومی به خود گرفته است و در زمان کنونی معمولاً از حضور چابک قدرت نظامی دریایی در مکان و زمان صحبت می‌گردد به عبارتی کنترل واقع‌بینانه که به مکان و زمان محدود در عرصه دریاها اشاره دارد (Cable, 1985: 37).

ناوگان نظامی کوچک در کنار ناوگان بزرگ، نشان از عزم کشورها به داشتن ناوگان دریایی چابک با انعطاف‌پذیری بالا و بر عهده گرفتن نقش‌های متعدد برای انطباق با شرایط جدید است. ناوگان نظامی چابک، آمادگی بیشتری برای برخورد با تهدیدات جدید دارد. انواع تهدیدات جدید همانند: عملیات تروریستی، دزدی دریایی، به‌کارگیری تسلیحات مدرن توسط گروه‌های شبه‌نظامی و نبردهای نامتقارن در محیط دریایی، کشورها را مجاب کرده است که ناوگان نظامی چابک با تحرک بالا و انعطاف‌پذیر داشته باشند تا با تهدیدات جدید مقابله نمایند و در زمان صلح از این ناوگان در راستای سیاست‌های دریایی زمان صلح استفاده نمایند (اله‌ویدی‌زاده، ۱۴۰۲).

باید قبول کرد که محیط‌های دریایی در مقایسه با محیط‌های خشکی، از نظر حقوقی و عملیاتی قابلیت کنترل پایینی داشته و از نظر امنیتی استحکام محیط‌های خشکی را ندارند. جریان حمل‌ونقل در محیط‌های دریایی با تهدیدات امنیتی زیادی مواجه است و گستره این تهدیدات در دوره بعد از جنگ سرد بیشتر شده است. ماهیت تهدیدات دریایی و نحوه مقابله با آن، با دوره جنگ سرد متفاوت است. تهدیدات دریایی در عصر جدید چندبعدی است. ماهیت طبیعی و انسانی تهدیدات دریایی موجب شده است که تنظیم فهرستی از آن با توجه به مناطق جغرافیایی، نیازی مبرم باشد. ماهیت تهدیدات جدید همانند دوران جنگ سرد، دولت‌محور نبوده و صرفاً دولت متخاصم و رقیب روبه‌رو نیست، بلکه تنوعی از بازیگران تهدیدکننده امنیت، از دولت‌ها تا سازمان‌های جنایی و گروه‌های نظامی و شبه‌نظامی در محیط دریایی مشاهده می‌گردد (Chalk, 2022: 265)؛ امروزه رویارویی با تهدیدات امنیت دریایی، صرفاً دولت‌محور نیست و نیاز به ائتلاف و همیاری در عرصه دریا باید بیش‌ازپیش مورد توجه دولت‌ها قرار گیرد. درعین‌حال، محدود کردن تهدیدات دریایی فقط با ابزار نظامی مقدور نیست و اقدامات حقوقی و قانون‌گذاری مناسب در محیط‌های دریایی، اقدامات دیپلماتیک و بازدارنده، تشکیل ائتلاف‌های بین‌المللی دریایی، همکاری‌های علمی و حتی اعطای کمک مالی به کشورهای کمتر توسعه‌یافته ساحلی (همانند سومالی)، در کنار اقدامات

پلیسی و حتی نظامی باید مورد مد نظر دولت‌های ذی نفع قرار گیرد (سیاری و همکاران، ۱۳۹۱: ۱۶۴).

ملاحظات بین‌المللی، نقشی مهم در توانایی‌های دریایی کشورها دارد. ارتباطات بین‌المللی کشورها و قرار گرفتن آنان در ائتلاف‌های بین‌المللی و حمایت کشورهای دوست در قالب حمایت مالی، فناوری‌های و یا پشتیبانی سیاسی و دیپلماتیک، ساختار نظام بین‌المللی و رقابت‌های مبتنی بر منافع ملی، اقتصاد به‌هم‌پیوسته جهانی و نیازهای امنیتی و دفاعی بر تحرکات دریایی تأثیر گذاشته است (Bueger, 2017: 57)؛ قدرت دریایی باید بر کارکردهای متنوع دریایی نگاه گسترده و ژرف داشته باشد. با توجه به محیط بالنسبه آزاد دریاها از لحاظ حقوقی، نقش دریاها در تولید ثروت و توسعه اقتصادی کشورها، وابستگی غذایی روزافزون مردمان به دریا، تعدد بازیگران دریایی، انعطاف‌پذیری جغرافیای دریایی و ملاحظات امنیت دریایی، موجب شده است که عرصه دریایی به‌مراتب پیچیده‌تر گردد. با اذعان به رقابت کشورها برای تسلط و حاکمیت بر ابعاد سرزمینی، اقتصادی و منابع دریا، نه‌تنها شاهد تنش‌های سیاسی و نظامی بین کشورها هستیم، بلکه مزیت دریاها در معرض نابودی قرار گرفته است و شاهد تخریب زیستگاه‌های حیات جانوری و گیاهی دریاها و اقیانوس‌ها هستیم. فعالیت‌های نظامی دریایی، متأثر از قلمروسازی دریایی کشورها، قراردادهای کنوانسیون‌های بین‌المللی شده است. رزمایش‌های نظامی، تمرین دریایی و آزمایش تسلیحات نظامی در مناطق انحصاری- اقتصادی و دریاها را آزاد انجام می‌گیرد (اله‌ویردی زاده، ۱۴۰۲). ضمن اینکه کنوانسیون بین‌المللی حقوق دریاها، با توجه به اینکه مربوط به شرایط صلح است. قوانین و نظارت بین‌المللی هم بر فعالیت نظامی کشورهای دریایی محدود است. خیلی از فعالیت‌های نظامی و شرایط اجرایی آن مبهم است و یکی از تنش‌ها و اختلاف کشورها مربوط به فعالیت‌های نظامی در دریاها و ماهیت این فعالیت‌ها است. بنابراین کارکرد نظامی دریا باید همراه با کارکرد اقتصادی، سرزمینی (قلمروسازی دریایی)، امنیتی و ارتباطی آن، در ارزیابی قدرت دریایی کشورها مورد ملاحظه قرار گیرد.

واقعیت امر این است که هیچ قدرت دریایی نمی‌تواند بدون ارتباط با عرصه خشکی به اهداف خود برسد. قدرت دریایی برای همیشه نمی‌تواند بر روی آب و بدون ارتباط با خشکی دوام آورد. تأمین احتیاجات نیروی دریایی، دولت‌ها را ناگزیر می‌کند که به محیط خشکی وابسته باشند. تأمین نیازهای غذایی، سوخت، تعمیر و راه‌اندازی مجدد تسلیحات و ناوگان جنگی و همچنین نیازهای زیستی و فیزیولوژیک انسان برای ارتباط با خشکی، مواردی هستند که قدرت دریایی را ملزم به ارتباط با عرصه خشکی می‌کند در واقع تمامی منابع قدرت دریایی ناشی از خشکی است. لذا می‌توان گفت قدرت خشکی و قدرت دریایی مکمل یکدیگر هستند (Chalk, 2022: 269).

بنابراین قدرت دریایی فقط برای اعمال قدرت در محیط دریایی نیست. بلکه استفاده از محیط دریایی برای تأثیرگذاری بر تحولات خشکی و حتی هوایی است. درواقع اثربخشی راهبردی قدرت دریایی بستگی به نقاط قوت و ضعف بازیگران دریایی دارد. پس می‌توان گفت که قدرت دریایی در سطح جهانی باید با سایر قدرت‌های خشکی، هوایی و فضایی پیوند راهبردی داشته باشد. همین عامل باعث شده است که قدرت دریایی در سطح راهبردی از رویکرد صرفاً ملی به رویکرد فراملی تغییر یافته است.

تهدیدات دریایی مؤثر بر قدرت‌های دریایی در حال شکل‌گیری از نگاه صاحب‌نظران:^۱

♦ دزدان دریایی؛

♦ رقابت‌های ژئوپلیتیکی برای قلمروسازی در عرصه دریاها، اقیانوس‌ها و قطبین؛

(مانند رقابت کشورهایمانند چین، آمریکا و روسیه در دریاها، به‌ویژه در مناطق

استراتژیک و آبراه‌ها)؛

♦ قاچاق کالا، اسلحه و مواد مخدر در عرصه دریاها و اقیانوس‌ها؛

♦ رقابت بر سر کسب منابع غذایی دریایی و صیدهای بی‌رویه؛

♦ انجام رزمایش‌های دریایی نظامی؛

♦ تست کردن سلاح‌ها کشنده نظامی و حتی غیرمتعارف در عرصه اقیانوس‌ها؛

۱. جهت دسترسی به اصل مصاحبه‌ها رک به پیوست شماره یکم رساله دانشجو حسین شریفی نسب با عنوان راهبردهای بسیج قدرت دریایی برای مقابله با تهدیدات دریایی، دانشگاه عالی دفاع ملی، دانشکده دفاع

- ❖ مین‌ریزی دریایی و رها شدن تعداد زیادی از آن‌ها در عرصه دریاها و اقیانوس‌ها؛
- ❖ شرایط اقلیمی خطرناک مثل بارش باران‌های شدید، طوفان‌های بسیار خطرناک در وسط اقیانوس‌ها؛
- ❖ تخصصات نظامی در سطح و زیر سطح دریا و اقیانوس‌ها؛
- ❖ اختلافات بر سر مالکیت جزایر و آب‌های سرزمینی، مانند مناقشات در دریای چین جنوبی و خلیج فارس؛
- ❖ فناوری‌های دریایی (استفاده از کشتی‌های بدون سرنشین، حملات سایبری به سیستم‌های رایانه‌ای شناورهای دریایی، تروریسم دریایی، تخریب محیط زیست دریایی، برداشت بی‌رویه و بیش‌ازحد از منابع آذیان دریایی و ...)
- ❖ آسیب‌پذیری برخی از قدرت‌های دریایی نوظهور؛
- ❖ نداشتن زیرساخت‌های حیاتی و بندرگاهی در برخی از کشورهای دریاپایه؛
- ❖ نداشتن فیزیک ساحل مناسب؛
- ❖ تخصص و مهارت محوری بالای کارکنان شناورهای سطحی و زیر سطحی و کمبود استقبال نخبگان؛
- ❖ عدم توان پشتیبانی عملیاتی از شناورها در آب‌های فرادور؛
- ❖ دیپلماسی ضعیف دریایی و سیاست‌های غلط دریایی حکمرانان؛
- ❖ خصوصیات ملی (اگر مردم یک کشور علی‌رغم داشتن یک موقعیت دریایی، علاقه‌مند به دریانوردی و بازرگانی با ملل دیگر نباشند، قدرت بزرگ دریایی ایجاد نمی‌شود)؛
- ❖ مرز ساحلی کوتاه؛
- ❖ ضعف در صنایع دریایی؛
- ❖ ضعف در قوانین و مقررات دریایی (نداشتن چهارچوب قانونی کارآمد برای مدیریت فعالیت‌های دریایی، فساد اداری و ناتوانی در بهره‌برداری از منابع دریایی مانند ماهیگیری و منابع بیولوژیک، نفت و گاز)؛

- ❖ رویکرد نامطلوب حکمرانان به توسعه دریامحور؛
- ❖ عدم بهره‌گیری از مزیت‌ها و موقعیت ژئوپلیتیک کشورها؛
- ❖ فقدان نظام امنیتی فراگیر بین کشورهای حاشیه‌ای و ...

۳. روش‌شناسی پژوهش

تحقیق حاضر با استفاده از مجموعه داده‌های کمی و کیفی صورت گرفته است. نوع تحقیق کاربردی و روش تحقیق توصیفی-تحلیلی و موردی زمینه‌ای با رویکرد آمیخته است. قلمرو مکانی جمع‌آوری داده، جمهوری اسلامی ایران بوده و ابزار گردآوری اطلاعات به روش کتابخانه‌ای و پیمایشی (پرسش‌نامه و مصاحبه با خبرگان) است. روش تجزیه و تحلیل داده‌ها مرتبط با تهدیدات و آسیب‌پذیری‌های قدرت دریایی با استفاده از آزمون ضریب تی‌تک نمونه‌ای و با سطح اطمینان ۹۵ درصد به وسیله نرم‌افزار SPSS بوده است. جامعه آماری برای تأیید این داده‌ها ۵۶ نفر از استادان دانشگاه، دانشجویان دکتری ژئوپلیتیک و علوم دفاعی راهبردی، سازمان کشتیرانی، سازمان بنادر و دریانوردی و گمرک برآورد شد. بنابراین روش نمونه‌گیری به صورت تمام شمار و هدفمند است. جهت سنجش روایی ابزار اندازه‌گیری این پژوهش از روایی محتوایی (صوری و منطقی) با استفاده از نظرات و دیدگاه‌های ۱۲ نفر از اساتید و متخصصان حوزه قدرت دریایی و تهدیدات دریایی استفاده شده است. چون کلیه گویه‌ها ضریب C.V.R بالاتر از ۵۹ صدم را دارند پس کلیه گویه‌ها روایی مناسبی را کسب کرده‌اند.

برای تعیین پایایی پرسش‌نامه از روش آلفای کرونباخ استفاده گردیده است. که برای تهدیدات دریایی ۰/۹۳ که پایایی بسیار بالایی دارد و برای داده‌های مرتبط با آسیب‌پذیری آلفا ۰/۸۸ به دست آمده که بیانگر پایایی بسیار خوبی است. برای به دست آوردن، چالش‌های قدرت دریایی از ترکیب تهدیدات با آسیب‌پذیری‌های متناظر به وسیله تکنیک دلفی با استفاده از ۱۵ نفر خبره در دانشگاه عالی دفاع ملی انجام شده است.

۴. تجزیه و تحلیل یافته‌های پژوهش

الف. تهدیدات دریایی: از همپوشانی ادبیات و مصاحبه‌های انجام شده تهدیدات مؤثر بر قدرت دریایی برابر جدول زیر احصا شده است. نتیجه داده‌های پرسش‌نامه در قالب جدول شماره (۱)، نشان داده شده است.

جدول ۱: تجزیه و تحلیل تهدیدات دریایی

ردیف	تهدیدات	میانگین	ضریب T	سطح معناداری
۱	دزدان دریایی	۴	۱۵/۳	۰,۰۰۰
۲	تروریسم دریایی	۳/۷	۱۱/۶	۰,۰۰۰
۳	رقابت‌های ژئوپلیتیکی برای قلمروسازی در عرصه دریاها، اقیانوس‌ها و قطبین	۴/۲	۹/۶	۰,۰۰۰
۴	دشوار بودن عملیات دریایی (در حوزه رزمی، پشتیبانی رزمی و پشتیبانی خدمات رزمی)	۴/۶	۱۴/۷۳	۰,۰۰۰
۵	قاچاق کالا، اسلحه و مواد مخدر در عرصه دریاها و اقیانوس‌ها	۴/۶	۱۴/۸	۰,۰۰۰
۶	رقابت بر سر کسب منابع غذایی دریایی و صیدهای بی‌رویه	۴/۶	۱۴/۵	۰,۰۰۰
۷	انجام رزمایش‌های مشترک دریایی نظامی (مربوط به یک کنشگر)	۴/۵	۱۴/۵	۰,۰۰۰
۸	تست کردن سلاح‌ها کشنده نظامی و حتی غیرمتعارف در عرصه اقیانوس‌ها	۴/۷	۱۴/۷۵	۰,۰۰۰
۹	مین‌ریزی دریایی و رها شدن تعداد زیادی از آن‌ها در عرصه دریاها و اقیانوس‌ها	۴/۶	۱۴/۵۶	۰,۰۰۰
۱۰	شرایط اقلیمی خطرناک در وسط دریاها و اقیانوس‌ها	۴/۳	۹/۷	۰,۰۰۰
۱۱	تخاصمات نظامی در سطح و زیر سطح دریا و اقیانوس‌ها	۴/۶	۱۴/۴۵	۰,۰۰۰
۱۲	اختلافات بر سر مالکیت جزایر و آب‌های سرزمینی	۴/۵	۱۴/۳۹	۰,۰۰۰

ردیف	تهدیدات	میانگین	ضریب T	سطح معناداری
۱۳	فناوری‌های دریایی (استفاده از کشتی‌های بدون سرنشین، حملات سایبری به سیستم رایانه‌ای شناورهای دریایی)	۴/۶	۱۴/۹۷	۰,۰۰۰
۱۴	محدود بودن قوانین بین‌المللی بر فعالیت‌های نظامی دریایی کشورها	۴/۷	۱۴/۷	۰,۰۰۰
۱۵	ائتلاف‌های نظامی دریایی و انجام عملیات مرکب دریایی	۴/۳	۹/۴	۰,۰۰۰
۱۶	اتصال عملیات دریایی به خشکی و هوایی	۴/۵	۱۴/۲۳	۰,۰۰۰

جدول بالا نشان می‌دهد با توجه به اینکه کلیه ضرایب تی بالای ۱/۹۶ است، بنابراین تمامی تهدیدات دریایی احصایی حاصل از همپوشانی ادبیات و مصاحبه‌های تحقیق بر قدرت دریایی در حال شکل‌گیری نقش‌آفرین هستند.

آسیب‌پذیری‌های دریایی: از همپوشانی ادبیات و مصاحبه‌های انجام‌شده آسیب‌پذیری‌های دریایی مؤثر بر شکل‌گیری قدرت‌های دریایی در حال ظهور برابر جدول زیر احصا شده است. نتیجه داده‌های پرسش‌نامه ۵۶ نفره در قالب جدول شماره (۲)، نشان داده شده است.

جدول ۲: تجزیه و تحلیل تهدیدات دریایی

ردیف	آسیب‌پذیری	میانگین	ضریب T	سطح معناداری
۱	نداشتن زیرساخت‌های حیاتی و بندرگاهی در برخی از کشورهای دریایچه؛	۴/۶	۱۳/۴	۰,۰۰۰
۲	نداشتن فیزیک ساحل مناسب؛	۴/۷	۱۳/۴	۰,۰۰۰
۳	تخصص و مهارت محوری بالای کارکنان شناورهای سطحی و زیر سطحی و کمبود استقبال نخبگان؛	۴/۳	۱۲/۵	۰,۰۰۰
۴	توان پشتیبانی عملیاتی از شناورها در آب‌های فرادور؛	۴/۸	۱۳/۳	۰,۰۰۰
۵	دیپلماسی ضعیف دریایی	۴/۵	۱۳/۴	۰,۰۰۰

ردیف	آسیب پذیری	میانگین	ضریب T	سطح معناداری
۶	خصوصیات ملی کشورها	۴/۷	۱۳/۶	۰,۰۰۰
۷	مرز ساحلی کوتاه؛	۴/۷	۱۳/۵	۰,۰۰۰
۸	ضعف در صنایع دریایی	۴/۵	۱۳/۴	۰,۰۰۰
۹	ضعف در قوانین و مقررات دریایی کشورها	۴/۶	۱۳/۲	۰,۰۰۰
۱۰	و سیاست‌های غلط دریایی حکمرانان و فهم نادرست از اقتصاد دریا	۴/۷	۱۳/۲	۰,۰۰۰
۱۱	نگرش سنتی به دریا	۴/۴	۱۰/۹	۰,۰۰۰

جدول بالا نشان می‌دهد با توجه به اینکه کلیه ضرایب تی بالای ۱/۹۶ است، پس تمامی آسیب‌پذیری‌های دریایی احصایی حاصل از همپوشانی ادبیات و مصاحبه‌های تحقیق بر قدرت دریایی در حال شکل‌گیری نقش‌آفرین هستند. لازم به ذکر است از نگاه جامعه ۱۲ نفره آماری در روایی محتوی، سیاست‌های غلط حکمرانی در حوزه دریا با قوانین و مقررات اشتباه دریایی متفاوت است. سیاست‌های غلط حکمرانی یا فهم نادرست اقتصادی یکی شده و این گویه در دو گزینه جدا مورد سنجش قرار گرفت.

۴-۱. چالش‌های قدرت‌های دریایی در حال شکل‌گیری

در این تحقیق چالش عبارت است از تهدید ضرب در آسیب‌پذیری، به این ترتیب که تهدیدات از آسیب‌پذیری‌ها به وجود می‌آیند و آسیب‌پذیری‌ها نیز از ضعف‌ها ناشی می‌شوند و ضعف‌ها هم بر روی دارایی‌ها قرار می‌گیرند.

برای کسب چالش ابتدا یک جلسه‌ای در مورخه ۱۴۰۳/۴/۳ در دانشگاه عالی دفاع ملی، دانشکده دفاع با حضور ۱۵ نفر استادان، دانشجویان دکتری و تعدادی از صاحب‌نظران حوزه دریایی از نداجا و سازمان کشتیرانی برگزار شد.

در مرحله بعد چالش‌هایی که حاصل از ترکیب تهدیدات و آسیب‌پذیری حوزه دریایی به دست آمده بود، در قالب تز مطرح شد.

بین تزه‌های ارائه شده محقق و آنتی‌تزه‌های استادان و صاحب‌نظران مدعو، سنتز مورد توافق محقق و جامعه خبره حاضر در جلسه، چالش‌های قدرت دریایی کشورهای در حال شکل‌گیری قدرت دریایی برابر جدول ذیل نهایی گردید:

جدول ۳: چالش‌های قدرت‌های دریایی در حال شکل‌گیری

ردیف	تهدیدات	آسیب‌پذیری‌ها	چالش = تهدیدات در آسیب‌پذیری
۱	دزدان دریایی، تروریسم دریایی، قاچاق کالا، انسان و اسلحه، استفاده از کشتی‌های بدون سرنشین، حملات سایبری به سیستم رایانه‌ای (شناورهای دریایی)	تخصص و مهارت محوری بالای کارکنان شناورهای سطحی و زیر سطحی و کمبود استقبال نخبگان؛ ضعف در صنایع دریایی	نامنی در تجارت و ترانزیت کالا، افزایش هزینه‌های بیمه ترانزیت کالا در دریا، افزایش هزینه‌های ایمنی و امنیتی شناورها
۲	انجام رزمایش‌های دریایی نظامی؛ تست کردن سلاح‌ها کشنده نظامی و حتی غیرمتعارف در عرصه اقیانوس‌ها؛ مین‌ریزی دریایی و رها شدن تعداد زیادی از آن‌ها در عرصه دریاها و اقیانوس‌ها؛ تخاصم نظامی دریایی	توان پشتیبانی عملیاتی از شناورها در آب‌های فرادور؛ صنایع و فناوری دریایی ضعیف، نداشتن نیروی انسانی کارآمد و متخصص، ضعف در توسعه و تحقیقات دریایی، نگرش سنتی به دریا	افزایش هزینه توان رزم دریایی خصوصاً هزینه‌های لجستیکی، افزایش ریسک مبارزه با تهدیدات نظامی دریایی، محدودیت در تحرک و توان عملیاتی، وابستگی پشتیبانی به پایگاه‌های خارجی، خستگی خدمه در عملیات طولانی دریایی در صورت اجبار به انجام آن، تخریب اکوسیستم دریاها و اقیانوس‌ها
۳	تخاصمات نظامی در سطح و زیر سطح دریا و اقیانوس‌ها، ائتلاف‌های نظامی دریایی و انجام عملیات مرکب دریایی	سیاست‌های غلط در حکمرانی دریایی، قوانین و مقررات ناکارآمد، نگرش سنتی به دریا، عدم علاقه مردم یک سرزمین به دریا و فهم نادرست از اقتصاد دریایی	تضعیف ثبات منطقه‌ای، تشدید درگیری‌های و اختلافات، کاهش رشد اقتصاد دریایی، افزایش هزینه‌های تجارت دریایی و وابستگی این تجارت به ظرفیت‌های دریایی خارجی، جابجای جمعیت ساحلی و نامنی‌های ناشی از درگیری‌های نظامی دریایی

ردیف	تهدیدات	آسیب پذیری ها	چالش = تهدیدات در آسیب پذیری
۴	رقابت های ژئوپلیتیکی برای قلمروسازی در عرصه دریاها، محدود بودن قوانین بین المللی بر فعالیت های نظامی دریایی کشورها	سیاست های غلط در حکمرانی دریایی، نگرش سنتی به دریا و دیپلماسی ضعیف دریایی	بی ثباتی حقوقی و کاهش اعتماد بین المللی و تشدید اختلافات بر سر مالکیت جزایر، تشدید اختلافات بر سر منابع بیولوژیک و نفت و گاز در بستر دریا
۵	وابستگی (اتصال) عملیات دریایی به فضای خشکی و هوایی، شرایط اقلیمی خطرناک در وسط دریاها و اقیانوس ها	نداشتن فیزیک ساحل مناسب؛ مرز ساحلی کوتاه؛	محدودیت در دسترسی و رقابت پذیری دریایی، محدودیت در توسعه صنایع دریایی و توسعه زیرساخت های بندری، محدودیت در پشتیبانی عملیاتی در آب های دوردست
۶	رقابت بر سر کسب منابع غذایی دریایی و صیدهای بی رویه؛ وابستگی (اتصال) عملیات دریایی به فضای خشکی و هوایی	نگرش سنتی به دریا، فهم غلط از منابع اقتصادی دریایی، قوانین و مقررات ناکارآمد و فساد اداری	تشدید فقر در جمعیت ساحلی، تخریب زیستگاه های دریایی، تضعیف همکاری های بین المللی در مدیریت برداشت منابع مشترک

نتیجه گیری و پیشنهاد

❖ تهدیدات دریایی مؤثر بر قدرت های دریایی در حال شکل گیری

۱. دزدان دریایی؛
۲. تروریسم دریایی؛
۳. رقابت های ژئوپلیتیکی برای قلمروسازی در عرصه دریاها، اقیانوس ها و قطبین؛
۴. دشوار بودن عملیات دریایی (در حوزه رزمی، پشتیبانی رزمی و پشتیبانی خدمات رزمی)؛
۵. قاچاق کالا، اسلحه و مواد مخدر در عرصه دریاها و اقیانوس ها؛
۶. رقابت بر سر کسب منابع غذایی دریایی و صیدهای بی رویه؛
۷. انجام رزمایش های مشترک دریایی نظامی (مربوط به یک کنشگر)؛
۸. تست کردن سلاح های کشنده نظامی و حتی غیرمتمعارف در عرصه اقیانوس ها؛

۹. مین‌ریزی دریایی و رها شدن تعداد زیادی از آن‌ها در عرصه دریاها و اقیانوس‌ها؛
 ۱۰. شرایط اقلیمی خطرناک در وسط دریاها و اقیانوس‌ها؛
 ۱۱. تخصصات نظامی در سطح و زیر سطح دریا و اقیانوس‌ها؛
 ۱۲. اختلافات بر سر مالکیت جزایر و آب‌های سرزمینی؛
 ۱۳. فناوری‌های دریایی (استفاده از کشتی‌های بدون سرنشین، حملات سایبری به سیستم رایانه‌ای شناورهای دریایی)؛
 ۱۴. محدود بودن قوانین بین‌المللی بر فعالیت‌های نظامی دریایی کشورها؛
 ۱۵. ائتلاف‌های نظامی دریایی و انجام عملیات مرکب دریایی؛
 ۱۶. اتصال عملیات دریایی به خشکی و هوایی؛
- ❖ آسیب‌پذیرهای دریایی مؤثر بر قدرت‌های دریایی در حال شکل‌گیری:
۱. نداشتن زیرساخت‌های حیاتی و بندرگاهی در برخی از کشورهای دریاپایه؛
 ۲. نداشتن فیزیک ساحل مناسب؛
 ۳. تخصص و مهارت محوری بالای کارکنان شناورهای سطحی و زیرسطحی و کمبود استقبال نخبگان؛
 ۴. عدم توان پشتیبانی عملیاتی از شناورها در آب‌های فرادور؛
 ۵. دیپلماسی ضعیف دریایی؛
 ۶. خصوصیات ملی کشورها؛
 ۷. مرز ساحلی کوتاه؛
 ۸. ضعف در صنایع دریایی؛
 ۹. ضعف در قوانین و مقررات دریایی کشورها؛
 ۱۰. سیاست‌های غلط دریایی حکمرانان و فهم نادرست از اقتصاد دریا؛
 ۱۱. نگرش سنتی به دریا؛

❖ چالش‌های تأثیرگذار بر شکل‌گیری قدرت‌های دریایی نوظهور:

واقعیت امر این است زمانی که یک قدرت دریایی در توان پشتیبانی عملیاتی از شناورها در آب‌های فرادور؛ صنایع و فناوری دریایی، نداشتن نیروی انسانی کارآمد و متخصص، ضعف در توسعه و تحقیقات دریایی آسیب‌پذیر باشند و از طرفی تخصصات نظامی دریایی در حال شکل‌گیری بوده یا سایر قدرت‌های دریایی در حال رزمایشات و تست سلاح‌های دریایی باشند این دو می‌توانند چالش‌های همانند افزایش هزینه توان رزم دریایی خصوصاً هزینه‌های لجستیکی (شناورها در آب‌های فرا دور به دلیل فاصله زیاد از پایگاه مادر و پشتیبانی، ممکن است محدودیت‌های در تأمین سوخت، مهمات و قطعات یدکی مواجه شوند و همین امر می‌تواند توانایی‌های آن‌ها را برای مأموریت‌های طولانی مدت یا تغییر سریع موقعیت کاهش دهد. در این صورت به‌ناچار کنشگر مجبور خواهد بود پشتیبانی شناور خود را به پایگاه‌های خارجی موکول کند که این مهم قدرت دریایی آن کشور را زیر سؤال می‌برد، واقعیت امر این است که پشتیبانی از شناورها در آب‌ها فرادور نیاز به منابع بیشتری دارد از جمله ناوگان پشتیبانی، هواپیماهای سوخت‌رسان، تدارکات پزشکی و ... دارد و این موضوع هزینه‌های عملیاتی را به شدت افزایش داده و کشورهای فاقد این ظرفیت‌ها توان ماندگاری بالا یا ایجاد پایگاه در آب‌های فرادور را نخواهند داشت).

افزایش ریسک مبارزه با تهدیدات نظامی دریای پایه در صورت بروز مشکل فنی یا نیاز به تعمیرات تخصصی، در صورتی که شناور خود اتکا نباشد به دلیل فاصله زیاد از ساحل زمان زیادی برای دریافت کمک نیازمند است و این مهم می‌تواند عملیات را مختل یا به تأخیر اندازد این مهم باعث محدودیت در تحرک و توان عملیاتی یگان شناوری خواهد شد.

جامعه صاحب‌نظر معتقد بودند که مأموریت‌های طولانی مدت در آب‌های فرادور بدون امکانات مدرن و پیشرفته، باعث خستگی خدمه شده و این مهم بر عملکرد و ایمنی شناورها تأثیر منفی خواهد گذاشت.

در صورتی که قوانین بین‌المللی فعالیت نظامی مانند تست سلاح‌های کشنده متعارف و غیرمتعارف در سطح آب‌های بین‌المللی و دور از دسترس را محدود نکند، در آینده اکوسیستم

دریاها و اقیانوس‌ها را مبهم نموده و با تخریب زیست‌بوم دریاها و اقیانوس‌ها زندگی بشر به مخاطره خواهد افتاد. این مهم اگر با رقابت بر سر منابع بیولوژیک و نگرش سنتی به دریا و قوانین ناکارآمد داخلی کنشگران دریایی همراه شود، به تخریب سریع اکوسیستم‌های دریایی، کاهش تنوع زیستی و از بین رفتن گونه‌های مهم دریایی منجر خواهد شد و این موضوع نه تنها بر محیط زیست بلکه بر معیشت و رزق جوامع انسانی وابسته به دریا نیز تأثیر منفی خواهد داشت.

اگر وجود دزدان دریایی، تروریسم دریایی، قاچاق کالا، انسان و اسلحه با به‌کارگیری کشتی‌های بدون سرنشین، حملات سایبری به سیستم رایانه‌ای شناورهای دریایی بر کمبود تخصص و مهارت محوری بالای کارکنان شناورهای سطحی و زیر سطحی و کمبود استقبال نخبگان؛ ضعف در صنایع دریایی (مانند ناتوانی در ساخت شناورهای پیشرفته و مدرن، ضعف در تحقیقات و توسعه دریایی) هم‌راستا شوند باعث شکل‌گیری ناامنی ترانزیت دریایی در حوزه تجارت و حمل‌ونقل کالا شده و از طرفی هزینه‌های بیمه ترانزیت کالا در دریا و هزینه‌های ایمنی و امنیتی شناورها را افزایش خواهد داد.

اگر رقابت‌های ژئوپلیتیکی برای قلمروسازی در عرصه دریاها، محدود بودن قوانین بین‌المللی بر فعالیت‌های نظامی دریایی کشورها را تهدید بدانیم و سیاست‌های غلط حکمرانی، نگرش سنتی به دریا و دیپلماسی ضعیف دریایی آسیب‌پذیری در این صورت از نگاه صاحب‌نظران چالش حاصل از ترکیب این تهدیدها و آسیب‌پذیری‌ها عبارت خواهند بود از بی‌ثباتی حقوقی و کاهش اعتماد بین‌المللی و تشدید اختلافات بر سر مالکیت جزایر، تشدید اختلافات بر سر منابع بیولوژیک و نفت و گاز در بستر دریا را به دنبال خواهد داشت. اگر وابستگی (اتصال) عملیات دریایی به فضای خشکی و هوایی، شرایط اقلیمی خطرناک در وسط دریاها و اقیانوس‌ها را تهدید بدانیم و نداشتن فیزیک ساحل مناسب؛ مرز ساحلی کوتاه را آسیب‌پذیری آنگاه از نگاه جامعه آماری چالش‌ها عبارت خواهند بود از محدودیت در دسترسی و رقابت‌پذیری دریایی، محدودیت در توسعه صنایع دریایی و توسعه زیرساخت‌های بندری، محدودیت در پشتیبانی عملیاتی در آب‌های دوردست.

اگر رقابت بر سر منابع بیولوژیک، صید بی‌رویه مانند ترال کف را تهدید دانسته و قوانین ناکارآمد داخلی در مدیریت منابع مشارکت ظرفیت‌های دریایی، نگرش سستی به دریا را آسیب‌پذیری فرض کنیم، از نگاه جامعه مورد مطالعه چالش‌ها عبارت خواهند بود از: تشدید فقر در جمعیت ساحلی، تخریب زیستگاه‌های دریایی و تضعیف همکاری‌های بین‌المللی در مدیریت برداشت منابع مشترک.

پیشنهادهای پژوهش

چالش اول، ناامنی در تجارت و ترانزیت کالا:

❖ تقویت سیستم‌های ردیابی و نظارت بر حمل‌ونقل کالا با استفاده از فناوری‌هایی

مانند GPS و AIS؛

❖ ایجاد پلتفرم‌های اشتراک‌گذاری اطلاعات امنیتی میان کشورهای منطقه برای ردیابی

تهدیدات احتمالی؛

❖ توسعه بیمه‌های مبتنی بر فناوری بلاک‌چین برای افزایش شفافیت و کاهش

هزینه‌های بیمه؛

❖ تقویت همکاری‌های بین‌المللی در مبارزه با دزدی دریایی و سایر تهدیدات مشابه.

چالش دوم، افزایش هزینه توان رزم دریایی خصوصاً هزینه‌های لجستیکی:

❖ سرمایه‌گذاری در فناوری‌های کم‌مصرف و پایدار برای کاهش هزینه‌های عملیاتی

ناوگان دریایی؛

❖ ایجاد زیرساخت‌های تعمیر و نگهداری در نقاط استراتژیک برای کاهش هزینه‌های

لجستیک؛

❖ همکاری با متحدان منطقه‌ای برای به‌اشتراک‌گذاری هزینه‌های عملیاتی در

مأموریت‌های مشترک.

چالش سوم، تخریب اکوسیستم دریاها و اقیانوس‌ها:

❖ پیاده‌سازی فناوری‌های پایدار در صنعت حمل‌ونقل دریایی، مانند کشتی‌های

کم‌مصرف و سوخت‌های زیستی؛

- ❖ اجرای طرح‌های پاک‌سازی دریایی و محافظت از زیستگاه‌های دریایی؛
- ❖ وضع قوانین سخت‌گیرانه زیست‌محیطی و نظارت بر اجرای آن‌ها در حمل‌ونقل دریایی؛
- ❖ توسعه همکاری‌های بین‌المللی برای مقابله با آلودگی دریایی؛
- ❖ ایجاد صندوق‌های مالی برای حفاظت از زیست‌بوم‌های دریایی.

چالش چهارم، بی‌ثباتی حقوقی و کاهش اعتماد بین‌المللی:

- ❖ برگزاری مذاکرات چندجانبه برای حل و فصل اختلافات مرزی و دریایی؛
- ❖ استفاده از ابزارهای دیپلماسی برای کاهش تنش‌ها و ایجاد اعتماد متقابل؛
- ❖ توسعه و تقویت ظرفیت‌های حقوقی کشور در حوزه دریا و مالکیت منابع؛
- ❖ ترویج شفافیت و اطلاع‌رسانی در مورد مواضع حقوقی کشور.

چالش پنجم، محدودیت در توسعه صنایع دریایی و زیرساخت‌های بندری:

- ❖ جذب سرمایه‌گذاری داخلی و خارجی برای توسعه زیرساخت‌های بندری؛
- ❖ ایجاد مناطق آزاد تجاری و صنعتی در سواحل برای تقویت صنایع دریایی؛
- ❖ توسعه فناوری‌های ساخت و تعمیر کشتی و تقویت زنجیره تأمین مرتبط؛
- ❖ ایجاد طرح جامع توسعه دریایی و بندری با مشارکت ذی‌نفعان مختلف؛
- ❖ همکاری نزدیک‌تر با کشورهای پیشرفته دریایی برای انتقال دانش و فناوری.

فهرست منابع

- بیک‌بیلندی، علی اصغر (۱۳۹۸)، پروژه تحقیقاتی طرح راهبردی امنیتی انتظامی استان بوشهر، بوشهر: مرکز فرماندهی انتظامی استان
- بیک‌بیلندی، علی اصغر (۱۳۹۵)، رساله دکتری تأثیر عوامل ژئوپلیتیک دریای خزر بر تدوین راهبردهای دفاعی ج.ا.ایران.
- سیاری، حبیب‌الله؛ خانزادی، حسین؛ فرهادی، علی (۱۳۹۱)، تنگه‌های راهبردی جهان، تهران: نیروی دریایی ارتش جمهوری اسلامی ایران، دفتر پژوهش‌های نظری و مطالعات راهبردی
- الهویردی‌زاده، رضا (۱۴۰۲)، بررسی و ارزیابی نظریه‌های قدرت دریایی و ارائه مدل نظری، فصلنامه ژئوپلیتیک، شماره ۳.

References

- Allahverdizadeh, R. Karimi, M. (2023). A New Approach to the Theory of Seapower in the 21st Century (In Times of War and Peace), *Geopolitics Quarterly*, Vol 18, No 4, pp 383-411.
- Allahverdizadeh, R. Hafeznia, M. Pourtaheri, M. (2017). Developing a Global Index for Maritime Location of Countries. *Geopolitics Quarterly*, Vol 13, No 47, pp 25-54. [In Persian]
- Bueger, C. (2015). *Piracy and the politics of maritime security*. Routledge
- British Ministry of Defence. (2017a). British Maritime Doctrine: JDP 0-10. Retrieved from https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/649518/archive_doctrine_uk_maritime_jdp_0_10.pdf (Last access 29/5/2021).
- British Ministry of Defence. (2017b). UK Maritime power: JDP 0-10. (Fifth edition). Retrieved from https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/662000/doctrine_uk_maritime_power_jdp_0_10.pdf (Last access 29/5/2021).
- Booth, K. (2024). *Law, Force and Diplomacy at Sea*. New York, Routledge Publication.
- Cable, J. (1985). *Diplomacy at Sea*. London, Macmillan Press LTD
- Chalk, P. (2022). *The maritime dimension of international security: Terrorism, piracy, and challenges for the United States*. RAND Corporation
- Morris, M. A. (1987). *Expansion of Third World Navies*. London, Macmillan Press LTD.
- Till, G. (2009). *Seapower: A Guide for the Twenty-first Century* (second edition). London and New York, Routledge Publication
- IPCC. (2021). *Climate change 2021: The physical science basis*. Cambridge University Press.
- Zhao, Y. (2019). China's maritime expansion and its strategic impact on the Indo-Pacific region. *Asian Geopolitics Quarterly*, 25, 12-29.

